

PhDr. Jan Drahoňovský
Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta, Katedra sociologie
Mgr. Hana Bulavová
Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta, Katedra psychologie

Vězeňský vychovatel očima svých svěřenců

Úvod

České vězeňství se hlásí k moderním západním penitenciárním principům¹ především skandinávského stříhu.² Důraz je kladen na princip humanizace,³ resocializace⁴ a individuální přístup k odsouzeným (v kontrastu s dřívějším represivním kolektivistickým modelem po vzoru Sovětského svazu).⁵ Nutno však říci, že tuzemský systém se svému skandinávskému vzoru nepodobá.⁶ Jedním z rozdílů je přítomnost civilní složky v přímém kontaktu s odsouzenými, zejm. vychovatelů. Vychovatelé mají být první linií agentů resocializace, mají odsouzeným předávat hodnoty, jež jim umožní vést po propuštění řádný život. Zatímco ve zmíněných skandinávských zemích jsou pro vybrané skupiny odsouzených připraveny programy ušité na míru (např. pro násilníky výcvik zvládnutí agresivity) a ty realizovány externími terapeuti;⁷ český systém počítá s nasazením interních odborných zaměstnanců, kteří budou pracovat se *všemi* odsouzenými na základě programů zacházení vypracovaných pro každého odsouzeného po příjezdu do věznice.⁸ Tento celosvětově

¹ Evropská vězeňská pravidla, 2006.

² Skandinávský vzor není uveden deklarativně, v dokumentu se hovoří o inspiraci a přibližování „vyspělým evropským modelům“ (Vězeňská služba ČR, 2014, s. 1-3), je však patrný z dlouhodobé spolupráce s norskou stranou. Kromě čerpání z Norských fondů na různé projekty se jedná např. o proběhnuvší školení odborných zaměstnanců v terapeutickém programu „Alternativa k násilí“, projektem otevřené věznice, jenž je jednoznačně inspirován norským systémem, a mnohé další (Vězeňská služba ČR [online]).

³ Blíže k rozboru pojmu humanizace v podmínkách vězeňství srov. Dirga (2018).

⁴ „Účelem výkonu trestu odnětí svobody je... působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchaní trestné činnosti“ (odst. 2 § 1 Zákon č. 169/1999 Sb.)

⁵ Vězeňská služba ČR. Koncepce vězeňství do roku 2025, 2014.

⁶ Norský systém je odrazem bohatého sociálního státu. Věznice využívají převážně individuálního celového systému, uvnitř působí pouze příslušníci atd. Tamější věznice tedy připomínají spíše naše vazby, ovšem s modernějším vybavením a estetičtějšími podmínkami. V Norsku funguje i celá řada menších věznic (spíše ubytoven) pro lehčí tresty, které vězni mají volnější režim a chodí do práce i na vycházky ven. Resocializační proces má jasnou návaznost na život po propuštění (Kriminalomsorgen [online]).

⁷ Např. program „Alternativ til vold“ (Alternativa k násilí) (ATV [online]).

⁸ Pro srovnání: V Norsku může být vybraným odsouzeným na doporučení vrchního dozorce (contact officer) vypracován program zacházení (individual plan). Ten je pak realizován zpravidla ve spolupráci s probační službou a pokračuje i po podmíněném propuštění.

unikátní systém by si ze strany výzkumníků zasloužil větší pozornost, a to i vzhledem k vysoké míře recidivy¹ a přeplněnosti věznic.² Bohužel, tématu vychovatelů, na jejichž bedrech značnou měrou leží resocializace odsouzených, nebyla věnována doposud téměř žádná pozornost. Tento nedostatek se pokusíme napravit naším příspěvkem, který je explorací problematiky očima cílové skupiny vychovatelů, tj. samotných odsouzených.

Nastínění problému

Současný systém odborného působení na odsouzené navazuje na výchovnou funkci uskutečňovanou ve věznicích od roku 1965,³ současně se však od ní výrazně odlišuje. Vychovatelé byli do roku 1993 ve služebním poměru, zpravidla se jednalo o zkušené dozorce. S tím se pojil i vyšší sociální status než v případě řadových příslušníků. Od současného pojetí se lišila i role vychovatelů, která v té době byla více formální a represivní (Havlík, 1999).

Nově zřízená Vězeňská služba ČR v roce 1993 měla být postavena především na odborném zacházení s vězněnými osobami, tzv. humanizaci vězeňství, která představuje nynější pojetí penitenciární praxe (Mařádek, 2005). Měly být odstraněny všechny represivní prvky, které nejsou nezbytně nutné k zajištění bezpečnosti, a které by mohly bránit resocializačnímu procesu.⁴ Výkon trestu měl být co nejvíce připodobněn životu venku a mělo se tím napomáhat úspěšné reintegraci propuštěných vězňů. K tomuto účelu byla zcivilněna celá řada funkcí v přímém kontaktu s odsouzenými: psycholog, sociální pracovník, speciální pedagog, pedagog volného času, vychovatel-terapeut a (nejčtenější) vychovatel.⁵

Kromě toho, že již vychovatel není jedním z mnoha ozbrojených příslušníků, je pro výkon povolání vyžadováno minimálně vyšší odborné vzdělání pedagogického směru, příp. doplnění pedagogického minima (NGŘ č. 18/2007). „*Pracovní pozice vychovatele jako by nabyla na důležitosti, protože je pro ni vyžadováno vysokoškolské, nikoliv jen středoškolské vzdělání*“ (Král, 2010, s. 46). Na jednoho vychovatele má zpravidla připadat nejvíce 20 odsouzených (§ 2 odst. 2 vyhlášky č. 345/1999 Sb.)

Vychovatel se ve svěřeném oddílu podílí na zajištění organizačního chodu: Vede osobní dokumentaci vězňů, zajišťuje kontrolu a uskutečňování telefonických hovorů, plánů návštěv, korespondence, přijímání balíčků, realizaci nákupů, vycházek apod. Pokud na svěřeném úseku zjistí nějaké nedostatky, předloží nadřízeným své

V dokumentu se neuvádí, kolika odsouzených se individuální plán týká, zřejmě se bude jednat o malou část odsouzených (Prison Insider [online]).

¹ Recidiva se pohybuje v ČR okolo 64 % (počítáno dle dostupných dat poměru prvovězněných a vícevězněných v českých věznicích) (Vězeňská služba ČR, Statistická ročenka VS ČR, 2019).

² Naplněnost věznic se pohybuje úhrnem okolo 106 % kapacity (Vězeňská služba ČR, Statistická ročenka VSČR, 2019).

³ V souvislosti s přijetím zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Tento předpis jednoznačně určuje pozici vychovatele s tím, že na jednoho z nich má připadat nejvýše 20–25 odsouzených.

⁴ Transformace českého vězeňství má být postavena na těchto zásadách: humanizace, depolitizace, decentralizace a demilitarizace (Vězeňská služba ČR, 2005, s. 6).

⁵ Pro srovnání: Sousední Slovensko po rozdělení ČSFR ponechalo odborníky v přímém kontaktu s vězni (včetně vychovatelů) ve služebním poměru (Špaňková, 2014).

požadavky na materiálně technické vybavení ubytovacích prostor a na odstraňování zjištěných závad. Kromě toho vychovatel zprostředkovává vyřizování žádostí, podnětů, stížností a styk vězňů s ostatními zaměstnanci věznice. Na svém oddíle pravidelně organizuje shromáždění odsouzených s cílem projednat otázky související s jejich životem ve věznici. Pokud je mezi vězni na oddílu někdo se sklony k útěkům, sebepoškozování, k násilí apod., upozorní na to odpovědné zaměstnance a spolupodílí se na patřičných opatřeních zabráňujících vzniku mimořádných událostí. Kromě diagnostické a preventivní činnosti vychovatel odsouzeným poskytuje též poradenství a pomoc při překonávání náročných životních situací (NGŘ č. 5/2016).

S výchovnou činností se pojí i kázeňská pravomoc: Dbá na kázeň odsouzených, provádí kázeňské pohovory, případně uděluje kázeňské tresty nebo odměny. Na základě plnění programu zacházení a případných odměn či trestů navrhuje vychovatel změnu skupiny vnitřní diferenciací, což je pro odsouzené významným motivačním prvkem. Kromě samotného hodnocení odsouzeného se vychovatel osobně účastní veřejného zasedání soudu k podmíněnému propuštění. Dále připravuje podklady pro jednání odborné komise, jíž se účastní za účelem projednávání návrhů na přerušování výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici nebo výběru odsouzených k zařazení do práce. Pokud jsou odsouzení zaměstnáni, vychovatel pravidelně navštěvuje jejich pracoviště a zajišťuje spolupráci s mistry (NGŘ č. 5/2016).

Důležitou součástí působení vychovatele na odsouzené je i vzdělávací funkce. Podílí se na zabezpečování pedagogické péče o odsouzené a zpravidla vede dvě zájmové nebo vzdělávací aktivity programu zacházení (Mařádek, 2005). Smyslem aktivit je nejen naplňování programu, nýbrž i hodnotné a užitečné trávení volného času, kterého především nezaměstnaní odsouzení mají víc než dost.

Rešerše

Od roku 1993, kdy byla založena Vězeňská služba ČR, lze vysledovat jen malé množství výzkumů ve vězeňství. Kromě výzkumů čistě kriminologických (např. Biedermanová, 2013) lze vypíchnout především výzkumy Dirgy a jeho spolupracovníků (2014; 2015; 2018 aj.) a Drahoňovského (2016) zabývající se subkulturou vězňů.

Z důvodu unikátnosti instituce vychovatele v tuzemském vězeňství se bohužel nemůžeme opřít o relevantní zahraniční výzkumy. Rovněž problematikou vězeňských dozorců se ve světě zabývá jen málo současných studií. Lze zmínit alespoň americkou studii Shannon a Page (2014) zabývající se rolí vězeňského dozorce, jež se přibližuje roli „pouličního úředníka“ (street-level, front-line bureaucrat), neboť umožňuje vězňům přístup k sociálním službám. To by naznačovalo, že i v tradičně represivním americkém penálním systému dochází ke změnám v přístupu k odsouzeným.

Ani v našem prostředí tématu zatím nebyla věnována patřičná pozornost. Do výčtu jsme z důvodu této publikační nouze nuceni zařadit i práce kvalifikační, a to pro jejich nesporný přínos z pozice insidera (Woitek, Král), příp. quasi-insidera (Dirga).

Woitek se ve své diplomové práci zabývá profesní spokojeností vychovatelů. Jeho závěry vyznívají celkem kladně. Vychovatele baví a naplňuje zejména přímá práce odsouzenými, tj. komunikace o jejich problémech a potřebách a též spravedlivý

a přísný přístup. Za negativa své práce vychovatelé označili nutnost komunikovat s vedením skrze „zbytečný mezičlánek“ ve formě speciálního pedagoga a značné administrativní zatížení, jehož objem nadále narůstá (Woitek, 2009, s. 90).

Král je ve svých závěrech ostřejší. Podle názoru vychovatelů je jejich pracovní náplň v rámci věznice nejnáročnější. Obsahuje přemíru povinností, které vyžadují mnoho dovedností, zkušeností a osobnostních předpokladů, především vysokou odolnost vůči stresu. Efektivní práci jim neusnadňuje ani fakt, že musí řešit řadu problémů, které s výkonem jejich profese bezprostředně nesouvisí. Ve stávajících vězeňských podmínkách se dá hovořit spíše o formálním naplňování programu zacházení, na přímou výchovnou práci nemá vychovatel čas ani podmínky (Král, 2010, s. 56).

Dirga v rámci své disertační práce provedl širokospektrální výzkum zaměřený na uplatňování humanistických principů ve vězeňství. Dospívá mj. k závěru, že vychovatelé tvoří zvláštní skupinu zaměstnanců, kteří jsou vyčleněni jak ze skupiny dozorců, tak ze skupiny dalších odborných zaměstnanců (speciální pedagog, sociální pracovník aj.).¹ Obdobně jako předchozí autoři u dotazovaných vychovatelů nacházel příklon k resocializačním ideám, které ovšem nemohou fakticky naplňovat především pro nesmyslné byrokratické zatížení (Dirga, 2018, s. 75-78). Na úrovni celovězeňské hovoří o „procedurách bez kultury“, tedy o důrazu na to, „aby byly v pořádku papíry“ a věznice na sebe nepřitáhla nežádoucí pozornost, obsah je zcela podružný. Zdůrazňuje byrokratičnost a totalitu celého systému, který už ze své podstaty dusí veškerou kreativitu a iniciativu zaměstnanců. Aktéři následně hledají náhradní strategie uplatnění (Dirga, 2018, s. 63-68).

Pleva (2009) provedl šetření v několika moravských věznicích za účelem zjištění možného ponižujícího zacházení s vězni. Nic takového se ve výsledcích neobjevilo. Odsouzení si stěžovali na nedostatek kulturních aktivit, na kvalitu stravy, ubytovací prostory, málo programů v TV apod. Pleva konstatuje, že výkon trestu odnětí svobody zcela ztratil svou citelnost pro pachatele. Z jeho příspěvku vyplývá, že odborní zaměstnanci ani dozorcí nepředstavují pro vězně represivní složku.

Nejblíže k vychovatelům, co do intenzity kontaktu s odsouzenými, mají dozorcí. Těm se ve své studii věnovali Dirga a Hasmanová-Marhánková (2014). Z jejich výzkumu vyplývá, že ačkoliv jsou dozorcí praktickými vykonavateli dohledu, sami se cítí v prostředí věznice bezmocně. Současná ideologie vězeňství způsobuje, že původní jasná hierarchie a autorita dozorcí služby mizí. Je psychicky náročné pracovat v prostředí, kde je zapotřebí striktně dodržovat řadu předepsaných pravidel a současně vnímat neustálé nebezpečí, že se plnění předpisů otočí proti nim a budou z prohřešku či nedůslednosti obviněni oni sami. Odsouzení si jsou vědomi svých práv, na která se v posledních letech ve vězeňství klade důraz, a mají tedy ve svých rukou mocný nástroj pro využívání systému ve svůj prospěch.

Tato studie je pro nás inspirací a výchozím bodem. Zajímá nás, zdali podobný fenomén lze vysledovat i u skupiny vychovatelů. Naše strategie je však odlišná.

---

¹ NGR č. 5/2016 již (oproti předchozím nařízením) nehovoří o vychovatelích jako o odborných zaměstnancích, nýbrž pouze jako o „členech týmu“. Nároky na jejich vzdělání a náplň práce (např. psaní posudků na odsouzené a vedení aktivit) však zůstaly stejné. Vychovatelé jsou tedy i legislativně považováni za „méně odborné“ než ostatní odborníci.

Zatímco Dirga pracoval přímo s příslušníky, jejich nábor prováděl metodou sněhové koule a výzkumné rozhovory probíhaly vně věznice, my jsme se rozhodli pro pohled zevnitř očima cílové skupiny zkoumané přímo v terénu.

Představení Věznice Čistá

V rámci projektu výzkumu jsme měli možnost realizovat týdenní stáž v jedné z českých mužských věznic s ostrahou. Pro ochranu subjektu volíme kódové označení „Věznice Čistá“. Jedná se o věznici kasárenského typu s ubytovací kapacitou zhruba 550 odsouzených, přičemž přibližně $\frac{2}{3}$ z nich byly zařazeny do vyššího stupně zabezpečení a $\frac{1}{3}$ do stupně středního. Zaměstnanost dosahovala 70 %.

Odsouzení jsou umístěni ve třech třípodlažních ubytovnách, přičemž každé patro je rozděleno do dvou oddílů, většího a menšího. Ve velkých oddílech je umístěno 60–70 vězňů, v menších necelých 40.

V oddělení výkonu trestu působí v civilních funkcích: 23 vychovatelů,¹ šest speciálních pedagogů, dva psychologové, tři sociální pracovníci, dva vychovatelé-terapeuti, jeden pedagog volného času. Krom těchto civilních funkcí uvnitř věznice slouží zhruba 50 dozorců (údaje platné k listopadu 2018).

Měli jsme možnost hovořit s pěti vychovateli a pozorovat je při práci. Musíme ze svého (byť krátkodobého) pohledu potvrdit závěry Woitka i Krále. Vychovatel skutečně nemalou část pracovní doby strávil tím, že dováděl odsouzené do kantýny, do skladu, sledoval je během výdeje stravy v jídelně. Dále vyřizoval rozličnou agendu týkající se odsouzených (např. připravoval podklady pro různé komise), domlouval se s mistry, s ostatními kolegy a účastnil se schůzí. S odsouzenými, kteří chodili do kanceláře, řešil spíše provozní záležitosti. V kancelářích bývalo během pracovní doby rušno, krom odsouzených dovnitř vstupovali i další odborní zaměstnanci, telefon každou chvíli zvonil apod.²

Vychovatelé samotní si stěžovali na přetížení zejména v případě, když musí zastupovat kolegu z jiného oddílu. V některých případech pak může mít jeden vychovatel na starosti až 140 odsouzených. Za takových podmínek je samozřejmě výchovné působení zcela nemožné, řeší se pouze neodkladné záležitosti, jako je vydání pošty odsouzeným atd. Dále jim vadila nutnost střídání se v ranních a odpoledních směnách a tzv. rotace vychovatelů (více o tom dále).

Projekt výzkumu

Cílem této studie je popsat a analyzovat roli vychovatele z pohledu odsouzených. Zajímá nás reálně pociťovaný vliv vychovatele na výkon trestu, pozice vychovatele ve vězeňském systému, kvalita vzájemného vztahu a též vlastnosti, jichž si odsouzení u svých vychovatelů všímají.

Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka: *Jaká je role vychovatele z pohledu odsouzených?*

---

¹ V průměru tedy na každého z nich připadá zhruba 24 odsouzených.

² Dle sdělení vychovatelů bývá odpolední směna výrazně klidnější a je čas i na intenzivnější práci s vybranými odsouzenými.

Dílčí výzkumné otázky:

1. *Jakou představu mají odsouzení o pracovní náplni vychovatele?*
2. *Jak odsouzení vnímají reálný vliv vychovatele na svůj výkon trestu?*
3. *Jak odsouzení vnímají roli vychovatele v rámci vězeňského systému?*
4. *Jak odsouzení hodnotí svůj vztah s vychovatelem?*
5. *Kterých vlastností a projevů vychovatele si odsouzení všímají?*

Příprava výzkumu

V tomto projektu se snažíme překonat úskalí,¹ s nimiž se penitenciární výzkumníci běžně setkávají:

- a) neochota managementu věznic pouštět dovnitř cizí osoby;
- b) bezpečnostní opatření a z toho vyplývající odkázanost výzkumníka na odborné zaměstnance uvnitř (a tedy nemožnost vybírat si participanty výzkumu);
- c) neznalost tamějších poměrů a z toho vyplývající špatně zkonstruované otázky do interview;
- d) naivita outsidera a z toho plynoucí neobratnost při vedení rozhovorů;²
- e) vymezený prostor pohybu výzkumníka (např. pouze specializovaný oddíl, pouze nízký stupeň atd.), který může vést ke značnému zkreslení vstupních dat;
- f) nutnost přítomnosti zaměstnance věznice během výzkumných hovorů (což dosti pravděpodobně zkreslí výsledky, zvláště když se hovor týká zaměstnanců);
- g) možná profesní zaujatost až deformace v případě, že výzkum provádí insider.

Tyto možné slabiny jsme se pokusili eliminovat strategií spočívající v kombinaci pohledu insidera a outsidera.³

Jedná se o terénní výzkum v kvalitativním metodologickém rámci prováděný *in loco, in esse, in persona*. K realizaci výzkumu byla vybrána jedna věznice v ostraze v Čechách, která se počtem odsouzených a celkovým uspořádáním řadí mezi věznice typické pro ČR. Rozhodujícím faktorem pro výběr byl i horký kontakt s tamějším psychologem, který pro výzkum pomohl vytvořit zázemí a vyřídit nezbytné formální procedury pro vstup do střežené části věznice.

Výzkumnice, jež vedla rozhovory s odsouzenými, nebyla k věznici místně příslušná, což je výhoda, co se týče otevřenosti participantů. Na druhou stranu však nebyla ani naivním outsiderem, neboť již v minulosti působila dva roky v jiné věznici coby sociální pracovnice.

Pro sběr dat bylo zvoleno strukturované interview. Mezi jeho výhody patří dobrá srovnatelnost jednotlivých výstupů a je doporučováno zejména tehdy, když není možnost interview opakovat a máme jen vymezený čas se respondentovi věnovat (Hendl, 2016). Konstrukce otázek ve výzkumném interview byla konzultována s místním psychologem a sociálním pracovníkem:

---

¹ Srov. DIRGA (2013).

² Srov. výzkum Nedbálkové (2006) v ženské věznici. Autorka přiznává, že se jí dařilo vést hladce rozhovory až teprve ke konci její stáže.

³ Nepodařilo se bohužel zcela vypořádat s bodem b) a f) – viz diskusi.

- 1) *Jak byste popsal svůj první kontakt s vychovatelem?*
- 2) *Co jste od něj tehdy očekával?*
- 3) *Co očekáváte nyní?*
- 4) *Co všechno přes den děláte společně s vychovatelem?*
- 5) *Jak vypadají volnočasové aktivity, které váš vychovatel vede?*
- 6) *S čím vám vychovatel pomáhá?*
- 7) *Proč je ve věznici dobré vycházet s vychovateli?*
- 8) *Jak by to vypadalo, kdyby tomu bylo naopak?*
- 9) *Jak dobře vás vychovatel zná?*
- 10) *Jak zná ostatní vězně na oddíle?*
- 11) *Co byste rád změnil, aby váš vztah s vychovatelem mohl být ještě lepší?*
- 12) *Čím vás vychovatel rozčiluje?*
- 13) *Jaké vlastnosti má váš vychovatel?*

Realizace výzkumu

Sběr dat

Celý sběr dat bylo nutno realizovat během týdenní stáže v listopadu 2018. Původní plán, jenž počítal s realizací šesti interview, se podařilo výrazně překročit, a nakonec bylo sebráno 13 rozhovorů (tři byly následně vyřazeny pro nízkou informační hodnotu).

Výběr participantů proběhl tak, aby byly zastoupeny pokud možno všechny standardní oddíly ve vysokém i středním stupni. S ohledem na to, že jsme byli odkázáni na interní personál (psychologa, vychovatele), nebylo možno použít pravděpodobnostní metody výběru. Výběr účastníků byl ponechán na jejich vychovateli (počet potenciálních účastníků byl výrazně snížen o ty, kteří byli aktuálně v zaměstnání). Kritériem výběru byla ochota si povídat a alespoň průměrné verbální schopnosti dotyčného. Záměrně jsme do vzorku zařadili i několik odsouzených ve III. diferenční skupině (u nichž bylo lze předpokládat spíše negativní postoje k vychovatelům).

Náš výběrový soubor tvoří celkem 10 odsouzených. Čtyři respondenti jsou zařazeni ve středním stupni zabezpečení a šest účastníků ve vysokém stupni zabezpečení. Nejmladšímu účastníkovi je 23 let, nejstaršímu 49 let. Dva účastníci jsou ve výkonu trestu poprvé. Nejkratší délka uloženého trestu byla dva roky a dva měsíce, zatímco nejdelší trest byl uložen ve výši devět a půl roku.

Každý participant byl řádně poučen, podepsal dobrovolný souhlas s účastí na výzkumu. Zároveň byly odstraněny veškeré údaje, které by mohly vést k identifikaci jeho, příp. dalších osob. Vedení věznice nepovolilo užití nahrávací techniky. Rozhovory byly tedy tazatelkou doslovně zaznamenávány do terénního deníku a bezprostředně po skončení hovoru doplněny o další postřehy o jejich projevech dle doporučení Miovského (2006).

Rozhovory, trvající přibližně hodinu, probíhaly zpravidla v kanceláři vychovatele. Po předvedení odsouzeného se vychovatel odebral do vedlejší místnosti, aby neposlouchal hovor, a zároveň aby mohl přispěchat, pokud by byla ohrožena bezpečnost tazatelky. Ta měla pro tento případ k dispozici i nouzový hlásič. Ve třech

případech to podmínky neumožňovaly a k pohovoru byla využita samostatná kancelář psychologa. Psycholog byl během rozhovoru přítomen, avšak věnoval se své práci.

Analýza dat

Pro analýzu byla zvolena metoda trsů dle postupů Miovského (2006). Přepsané a roztríděné výroky jsme seskupovali do oblastí se stejným tématem čili už bez vazby na původní otázky v interview. Vzniklo tak nejprve 58 oblastí: *společné zájmy, příležitosti ke komunikaci, všichni chceme klid aj.*

Tento značný počet bylo nutno zredukovat, tj. převést na kódy vyššího řádu, tzv. kategorie. Tyto kódy byly zpravidla pojmenovány podle doslovných rčení respondentů (oko za oko apod.).

Dále jsme skládali a vymezovali témata a vztahy mezi jednotlivými výroky do trsů. Ty vznikají na základě jejich podobnosti, např. tematický překryv, časový nebo prostorový překryv (Miovský, 2006). Tímto postupem vzniklo v konečné fázi pět hlavních a 20 podřazených trsů.

Seznam trsů

A. Pracovní náplň vychovatele

- a) Základní činnosti.
- b) Doplnkové činnosti.

B. Vliv vychovatele na výkon trestu

- a) Vychovatel má moc.
- b) Sebekontrola a snaživost kvůli kázeňské pravomoci.
- c) Žádoucí změny, které může vychovatel iniciovat.

C. Role vychovatele v rámci vězeňského systému

- a) Má přehled o svém oddělení.
- b) Přetíženost vychovatelů.
- c) Rotace vychovatelů mezi oddíly.
- d) Je podřízen pedagogovi a sociálnímu pracovníkovi.
- e) Vysloužilí dozorcí nemají pedagogické schopnosti.

D. Hodnocení vztahu

- a) Zpětná vazba „oko za oko“.
- b) Vlivy působící na vzájemný vztah.
- c) Potřeba více společného času s vychovatelem.
- d) Absence snahy o lepší vztah s vychovatelem.

E. Vlastnosti a projevy vychovatele

- a) Přístup vychovatele k pracovnímu nasazení.
- b) Vliv nálady vychovatele.
- c) Pozitivní vlastnosti vychovatelů.
- d) Negativní vlastnosti vychovatelů.
- e) Vychovatel rozpozná manipulace a lži.
- f) Reciprocita.

Shrnutí výsledků analýzy

Zde bohužel není dost prostoru pro popis jednotlivých položek, podáváme tedy ve velmi zhuštěné formě pro ilustraci doprovázené autentickými výroky respondentů.

První trs **Pracovní náplň vychovatele** vystihuje rozdělení pracovních povinností vychovatele podle jejich důležitosti. *Základními činnostmi vychovatelů je podle odsouzených zajištění korespondence, návštěv a telefonických hovorů. Spíše okrajově vnímají vychovatelovy činnosti, jako je organizace nákupů, vedení dokumentace a pomoc odsouzeným s oficiálními dokumenty.*

V trsu označeném jako **Vliv vychovatele na výkon trestu** odsouzení do problematiky vnesli téma moci, kterou vychovatelům přisuzují, a jeho vliv na výkon trestu. Ta ovlivňuje chování odsouzených, kteří se snaží předcházet konfliktům s vychovatelem.

„...vychovatel je takovej první styčnej důstojník, pokud se bavíme o věcech uvnitř věznice. O cokoliv budete žádat, je v první řadě vychovatel... To je jedinej člověk, co dokáže hodně pomoci a dokáže hodně ublížit.“

„To si musí každěj uvědomit, že vychovatel je tady pánem, jako. A nevyplácí se mu odporovat.“

„Je dobrý svésit hlavu a jít si po svém. I když to ve vás vře. ,Tak jo, máte pravdu,‘ a jdu. Vevnitř ale nadávám na cimře a ostatním, si ulevíte...“

Podle mínění některých odsouzených se jich vychovatelé málo zastávají a mohli by podpořit i lepší materiální podmínky oddílu a větší počet volnočasových aktivit.

„Měl by mít víc času na ty šachy, na ty aktivity. Je to strašně krátká časová... Protože je vychovatelů málo a maj málo času na nás.“

„Vychovatel... měl by stát i jakoby za náma, za odsouzenejma. Jo, stát více prostě. Mělo by to být.“

Ve třetím trsu jsou odhaleny kategorie souhrnně nazvané **Role vychovatele v rámci vězeňského systému**. Jedna subkategorie tvořila názor odsouzených, že se jejich vychovatel vyznačuje dobrým přehledem o svém oddílu.

„Přece jenom je tady s váma osm hodin, někdy dvanáct hodin. A on vás hodně zná prostě. On něco slyší, i něco ostatní vězni přinesou.“

„Každej vychovatel zná to svý oddělení a ví moc dobře o všem, co se tady děje.“

Další rozměr přinesla podrobenost vychovatelů vůči vedení věznice, které je přetěžuje administrativou a nařizuje rotaci vychovatelů mezi oddíly:

Jsou ale tak zatížený... Mělo by být víc vychovatelů, musej strašně moc papírů vyplňovat. Nezbyvá jim moc času být s náma na aktivitě. On musí řešit balíčky a poštu a pak mu nezbyvá čas. Strašná byrokracie. To je tuny papírů tady...“

„Jednou za rok, čas od času, tak se ti vychovatelé měňej. On má něco rozpracovanýho s náma a každěj vychovatel má svý metody a pak je to těžký. U určitýho oddílu by ti vychovatelé měli být stálí.“

Dalším podřazeným trsem je mínění odsouzených, že **sociální pracovník a speciální pedagog jsou nadřizenými vychovatelů**:

„Vychovatel je prostě vychovatel a nad ním je pedagog a sociální pracovnice, takový nadřizený, který má. Je tady víc lidí, s kterýma člověk musí vycházet. Vychovatel může tu diferěnčku jen navrhnout, není to jen na něm.“

„Může vám dělat nějaký naschvály. Takže záleží, co chcete, a když něco člověk chce, tak potom musí jít veš, když vychovatel nechce vyhovět. Za panem pedagogem, takže potom jít za nadřízeným jo.“

Poslední identifikovanou oblastí v tomto trsu byl názor, že *vysloužilí dozorcí* z řad současných vychovatelů nedosahují takových pedagogických dovedností jako jejich kolegové.¹

Čtvrtý hlavní trs nese název **Hodnocení vztahu** a jsou pod něj seskupeny podřazené trsy vystihující postoje, hodnoty a zkušenosti odsouzených týkající se jejich *vztahu s vychovatelem*. Respondenti se zmiňují o tom, že vychovatel ve vztahu k odsouzeným uplatňuje *princip „oko za oko“*.

„Jak se člověk chová k vychovateli, tak se i on chová k němu. Něco za něco, prostě jo. Ale zas člověk musí jet podle nich. Ono zas když člověk nedělá, tak oni si pak na něj zasednou, jako v každý věznici.“

„Nevím ty jeho... On furt uznává takovou tu... oko za oko a zub za zub.“

Vztah s vychovatelem podle nich ovlivňuje komunikace, délka pobytu v oddílu, pracovní zařazení odsouzeného a společné aktivity.

„...Ono už tu jsem tři roky, za tu dobu oni už si umí spoustu věcí vydedukovat.“

„To je vždycky o tý komunikaci... A nějaký vychovatelé maj všechno na háku a jiný choděj po tom oddíle, mluvěj s těma lidma, tak se snažej nastartovat tu komunikaci nějakou, no.“

Někteří (ne všichni) respondenti výslovně uváděli, že by uvítali více společně stráveného času s vychovatelem, před formou navýšení volnočasových aktivit:

„... ale já s ním nejsem moc často. Chtělo by to víc času trávit s náma, třeba zapůjčit to DVD, mít s náma nějakou tu činnost prostě, tak možná to.“

„Mohli by víc se věnovat tam i tý skupince, tomu dát hodinku. Tak jenom mluvit o problémech. On by se víc sblížil. S odsouzenýma a oni by se víc sblížili s ním.“

Na druhou stranu, k otázce ohledně možností zlepšení vztahu s vychovatelem se vyjadřovali účastníci záporně. O zlepšení vztahu cíleně neusilují, případně by dle nich mělo být iniciováno vychovatelem:

„Zas dokonalej vztah s vychovatelem taky není dobrý. Protože ostatní kluci si myslíjou, že bůhvíco mu chodíte říkat a takhle. Když máte dobrej vztah. To je takový složitý, no.“

Poslední hlavní trs byl označen jako **Vlastnosti a projevy vychovatele**. Tomuto trsu jsou podřazené tematické oblasti, jako je např. *hodnocení přístupu vychovatelů k práci*:

„Za tu dobu, co jsem ve výkonu trestu, jsem zažil více vychovatelů. Některý měli laxní přístup, zašili se, i takový, co se snažili navíc vést jako no, víc s náma pracovat... Jak říkám, záleží na vychovateli. Jsou tu vychovatelé, co s vámi ani nepracujou a jsou sami zavřený v kanclu. Tady ta vychovatelka je úplně zlatá. Každěj má ty věci nastavený jinak. Jsou vychovatelé, co se nehrnou do nějakých věcí, no...“

---

¹ Tento trs, založený na výpovědi jediného účastníka, nebyl zahrnut do výsledků - viz interpretaci.

Další subkategorií je rozlišování jejich dobrých a špatných vlastností. Ukázalo se, že odsouzení u vychovatelů pozitivně hodnotí zejména pracovitost, ochotu, upřímnost, spolehlivost a smysl pro humor.

„Řek bych vyrovnanej člověk. Tolik mukulů, co je na oddíle, a každej z nich něco potřebuje. Tak to je docela vyrovnanej člověk. No, když vyřizuje věci, spolehlivej.“

„... ale taky třeba vtipkujou, dá se s nima povídat. Dokážou zavtipkovat...“

Nešlo však o pouhý výčet vlastností, protože kladný přístup vychovatelů byl opět dáván do souvislosti s plněním povinností odsouzených v rámci výkonu trestu, kdy odsouzení zejména přikládají váhu upřímnosti vychovatelů.

„No a pak jsou vychovatelé, co pak mluvěj na rovinu, ale z nich cejtím, že vědí, že si uvědomují... že maj nad náma strašnou moc.“

Naopak nemají v oblibě projevy vychovatelů jako je *neupřímnost, lenivost a bagatelizace* nebo „okecávání“ problémů namísto jejich řešení:

„Očekával bych od vychovatele, což hodně chybí, tak pravdu (důraz). Aby byl hodně upřímněj, co se týká odsouzených. Kdyby s lidma mluvil jakoby na rovinu. Vězni nemají rádi takový okecávání, takový vomáčky, a to se tady dost často děje jako.“

Jeden z podřazených trsů se týkal *vlivu nálady vychovatele* na jeho interakci s odsouzenými:

„Jak kdy na mě působí. Někdy je nepotřebuju vůbec vidět, protože mají svoje dny, nálady...“

Během analýzy jsme zaznamenali také oblasti vypovídající o *taktikách* vychovatelů testujících reakce odsouzených na nečekané situace. Odsouzení jsou vesměs přesvědčeni, že vychovatel rozpozná lži a manipulace z jejich strany:

„Hodněkrát vás zkouší... Začne s váma debatovat o věcech, o blbosti a čeká, jestli začnete křičet anebo, nebo sklopíte hlavu... jakmile on si vás takhle prozkouší, tak on taky hodně vychází vstříc... Von je takovej typickej provokatér, ono se to stávalo tak dvakrát tejdně... Má takový zkoušky, a ne každý to pochopí, no.“

„Když je něco pro mě důležitýho, tak nelžu. Ti vychovatelé tady pracujou hodně dobře, oni poznaj, jestli lžu, nelžu...“

Šestý a poslední podřazený trs týkající se vlastností a projevů vychovatele se nazývá *reciprocita*, protože jsou pod ním shromážděna data vypovídající o společném cíli odsouzených i vychovatelů dosáhnout klidu v oddílu.

„Záleží na těch vychovatelích i na těch odsouzených. Když je spokojenej vychovatel, tak jsme spokojení i my.“

„Všichni chcem klid, všichni jsme tady dospělí a vychovatel chce mít oddíl v pořádku.“

Interpretace

K interpretaci výsledků jsme použili méně obvyklou taktiku instalace expertní skupiny. Tímto opatřením jsme ošetřili riziko naivní interpretace outsidera, jemuž mohou snadno unikat některé podstatné záležitosti. Zároveň se tím zrušila vazba na původní data. Osloveni byli čtyři experti, z nichž všichni pracují (nebo v minulosti pracovali) jako vychovatelé ve Věznici Čistá po dobu alespoň dvou let. Strukturované interview bylo uskutečněno telefonicky v mimopracovní době:

1. *Za hlavní činnosti, s kterými odsouzeným pomáháte, považují respondenti poštu a zařízení návštěv a telefonních hovorů s rodinou. Proč myslíte, že právě tyto činnosti jsou pro odsouzené tak důležité? Očekával byste, že pro odsouzené budou podstatnější jiné činnosti vychovatele?*
2. *Také se ukázalo, že nejméně respondenti zmiňovali nákupy, vedení dokumentace odsouzených a pomoc s náležitostmi oficiální žádosti. Považujete tyto činnosti vychovatele za méně významné?*
3. *Odsouzení vnímají velký vliv vychovatele na průběh jejich trestu, proto se snaží předcházet konfliktům a dodržovat vnitřní řád. Souhlasíte s tím?*
4. *Někteří dotazovaní si myslí, že by se vychovatelé měli odsouzených více zastávat. Proč to tak je?*
5. *Dotazovaní také uvedli, že speciální oddělení má lepší materiální podmínky než ostatní oddíly. Může vychovatel materiální vybavenost oddílu nějak ovlivnit?*
6. *Respondenti by také uvítali více volnočasových aktivit. Je v moci vychovatele počet aktivit navýšit?*
7. *Z výsledků vyplývá, že vychovatel má o svých svěřencích dobrý přehled a umí s nimi pracovat. Čím si vysvětlujete, že vás takto vnímají?*
8. *Negativně v práci vychovatele odsouzení hodnotí především rotaci vychovatelů mezi odděleními a administrativní přetíženost. Souhlasil/a byste s tím?*
9. *Proč si odsouzení myslí, že je vychovatel podřízen pedagogovi a sociálnímu pracovníkovi?*
10. *Zazněl také názor, že vysloužilí dozorcí mají pro práci vychovatele menší odborné předpoklady než např. bývalí učitelé. Co si o tom myslíte?*
11. *Z výsledků vyplynulo, že se ve vztahu vychovatele a odsouzených uplatňuje princip oko za oko. Proč tomu tak je?*
12. *Vztah prohlubuje vzájemná komunikace, délka pobytu odsouzeného na oddílu a zapojení do společných aktivit s vychovatelem. Sdílíte stejný názor? Doplnil byste k vlivům na vztah ještě něco?*
13. *Lepší vztah mají vychovatelé s odsouzenými, kteří jsou zařazeni do práce uvnitř věznice, např. v jídelně. Co odsouzené vede k takovému názoru?*
14. *Iniciativa ke zlepšení vzájemných vztahů je na vychovatelích, protože aktivita odsouzených by byla ostatním podezřelá. Proč respondenti zastávají tento názor?*
15. *Odsouzení uvedli, že každý vychovatel je jiný, ať jako pracovník nebo jako člověk. Také vnímáte rozdíly v pracovní aktivitě a přístupu různých vychovatelů?*
16. *Mezi nejvíce ceněné vlastnosti vychovatelů patří ochota, upřímnost, spolehlivost a smysl pro humor. Proč myslíte, že právě tyto vlastnosti jsou pro vězně důležité?*
17. *Naopak nejméně oblíbenými vlastnostmi vychovatelů je lenivost, neupřímnost, „okecávání“ a bagatelizace požadavků odsouzených. Proč právě tyto projevy vychovatelů nejsou mezi vězni populární?*
18. *Každý vychovatel podle vězňů používá vlastní pravidla, někteří např. testují emoční reakce odsouzených na neočekávaný problém. K čemu podobné taktiky vychovatelům slouží?*
19. *Jako společné cíle odsouzení uvedli spokojenost na obou stranách a klid na oddělení. Souhlasíte s tímto postojem?*
20. *Myslíte si, že názory účastníků výzkumu by mohly být platné i v jiných věznicích?*

Odborníky nepřekvapuje, že za jejich nejdůležitější činnosti vězni považují pomoc s udržováním kontaktu s rodinou, neboť sociální kontakt mimo věznic je pro vězně důležitý, motivující a udržuje jejich naději, že se po odchodu z vězení budou mít kam vrátit. Současně by expertní skupina očekávala, že odsouzení budou zajímat také pohovory a extramurální, vzdělávací či pracovní aktivity. Jeden z expertů by přivítal, kdyby odsouzení měli snahu svěřit se jim se svými problémy, požádat je o radu, což se bohužel neděje.

Co se týče vedení dokumentace, mohou ji odsouzení považovat za okrajovou činnost, jelikož se odehrává v kanceláři a vychovatele při jejím výkonu nevidí. Pro vězně nemusí být vychovatel důležitý ani v pomoci s formálními náležitostmi dopisů či žádostí, protože si v tomto vězeňská subkultura pomáhá sama mezi sebou, příp. to řeší se sociálním pracovníkem. Zprostředkování nákupů je podle vychovatelů pro vězně významné, pro ně samé představuje spíše zátěž navíc, neboť při nákupech suplují chybějící příslušenství.

Téma moci, co se týče vlivu na výkon trestu odsouzeného, odborníci víceméně potvrdili, zároveň však zdůraznili, že si nemohou dovolit být neobjektivní. Ukládání kázeňského trestu nebo negativní hodnocení praktikují pouze na základě toho, že odsouzený má problémy s poruchami chování, nedodržuje pravidla vnitřního řádu nebo program zacházení. Vychovatel nemůže napsat, že řád a kázeň odsouzený dodržuje, když to není pravda.

Přání odsouzených, aby se jich vychovatelé více zastávali, odborníci potvrzují a podle nich pramení z neuvědomění, že jsou odsouzení a nacházejí se ve věznicích. Mají pocit, že by jim měl vychovatel spoustu věcí vydobýt včetně neopodstatněných výhod jako je delší doba pro sledování televize, více vycházek, jídla, častější telefonování, nebo např. zahlazení nějakého přestupku či nezasloužené kladné hodnocení.

V otázce vlivu vychovatele na materiální podmínky se experti jednomyslně neshodli. Někteří mají za to, že vychovatel na stav materiálního vybavení oddílu nemá žádný vliv, jiní jej v určité míře připouští. Bariéru spatřují v postoji vedení a v nedostatku motivace vychovatelů přidávat si k už tak vytížené pracovní náplni další úlohy.

Počet aktivit je možno ze strany vychovatelů navýšit. Překážkami v realizaci však je limitované finanční zabezpečení, nadměra byrokracie a s ní spojený nedostatek času a motivace vychovatelů. Experti uvádějí, že pokud se jedná o vězně pracující na denní směny, je situace bezvýchodná. U odsouzených, kteří po směně jsou na oddělení ještě za přítomnosti vychovatele, se vychovatel může přizpůsobit a zajistit aktivity, tento požadavek však musí vzejít od vězňů.

Expertí uvedli, že znalost lidí na vlastním oddílu je nutná. Bez ní by nebylo možno vytvářet aktivity a mohly by vznikat problémy, stížnosti a rozpory uvnitř oddílu. Vychovatel, který svou práci chce vykonávat dobře, si o odsouzených zjistí informace z dokumentace, korespondence, telefonních hovorů, osobně s nimi komunikuje. Nicméně ne všichni vychovatelé mají komplexní přehled o tom, co se na jejich oddílu děje. Mnohdy si také odsouzení myslí, že vychovatel toho ví víc než ve skutečnosti.

Odborníci důrazně souhlasí, že negativní aspekty jejich práce jsou rotace a administrativní přetíženost. Rotaci s několikaměsíčním odstupem hodnotí

jako ztěžující práci vychovatelů. Odsouzení tuto změnu nesou nelibě, neboť s sebou přináší nejistotu a nepohodlí z obavy, že již nastavené vztahy s vychovatelem budou muset měnit. Administrativní zatížení vychovatelů brání v lepším kontaktu s vězni, protože nemá čas chodit na oddíl. To vystihuje většinu vychovatelů, byť někteří z nich za přemírou byrokracie mohou skrývat vlastní neochotu stýkat se s vězni na oddílu.

Vychovatelé uvedli, že představa odsouzených o podřízenosti vychovatele vůči sociálním pracovníkům a pedagogům je mylná. Svůj základ může mít v několika aspektech: Odsouzení se k pedagogovi a sociálnímu pracovníkovi obrací v případech, kdy odmítají přijmout názor vychovatele na svůj požadavek, a chtějí jinými způsoby dosáhnout svého. Dále: vychovatel sice nejvíce pracuje, avšak má nejméně pravomocí. Sociální pracovník dělá specializovanou činnost, má přístup k internetu, může volat mimo věznic apod. Tudíž to může vypadat, že je mu vychovatel podřízen. Pedagog v otázkách programu zacházení vychovatele metodicky vede, avšak není jeho nadřízeným, přestože se tak někteří pedagogové tváří nebo si to myslí.

Mezi odborníky nepanuje shoda ohledně toho, že vychovatelé z řad vysloužilých dozorců nemají pedagogické znalosti. Dva vychovatelé uvádějí, že to není pravda, neboť všímavý a dobrý dozorce má zkušenosti, které bývalý učitel teprve sbírá. Další dva experti prohlašují, že je tento názor některých vězňů oprávněný, jelikož většina vysloužilých dozorců je postižena vězeňským systémem, vyhořelá a neschopná jakékoli, především administrativní činnosti, která tvoří 90 % práce vychovatele. U učitelů z civilu naopak oceňují pedagogický optimismus, alespoň v začátku pracovní kariéry ve věznicí.¹

Vychovatelé jednoznačně odmítají, že by se domněnka odsouzených o uplatňování principu oko za oko zakládala na pravdě. Z jejich strany jde o snahu vynutit si pořádek, který by na oddíle měl za normálních okolností být. Jeden z expertů s nadsázkou uvedl: „*kdyby to bylo oko za oko, odsouzení by strašně trpěli.*“ Experti mají pocit, že se u odsouzených přehlíží spousta menších přestupků a při jednom napomenutí nebo nepěkném pohledu mají vězni dojem, že se jim za něco mstí. Pokud odsouzení respektují vychovatele, není důvod, aby je perzekvoval.

Odborníci sdílí s vězni stejný názor, že komunikace a osobní přístup ze strany vychovatele přispívají k prohloubení vzájemného vztahu. Někteří vězni s vychovatelem ani nekomunikují. Existují odlišnosti také u pracovníků, někteří komunikaci s vězni až přehánějí, zatímco jiní s nimi mluvit nechtějí téměř vůbec. S komunikativními vězni si vychovatel může vytvořit vztah rychle, nicméně délka pobytu vězně na oddílu nemá takový vliv. Mezi další faktory prohlubující vztah by odborníci zařadili vizáž, sdílení podobných názorů, zájmů a podobný věk.

Odborníci nevědí, z čeho vězni usuzují, že mají lepší vztahy s odsouzenými pracujícími uvnitř věznice. Ve svých úvahách se však různí. Pracující odsouzení uvnitř věznice jsou pod přímým dohledem zaměstnanců, na rozdíl od pracujících venku, avšak mohou se zaměstnancům podbízet a snažit se vypadat lépe. U venku pracujících odsouzených může být problém v tom, že chodí z práce později, s vychovatelem nejsou tak často v kontaktu, a proto spolu nenaváží lepší vztah.

---

¹ S ohledem na tuto rozporuplnost a fakt, že trs je založen na výpovědi jediného účastníka, nebyl zařazen do výsledků. Zajímavé však je, že na tento fenomén ve své studii upozornil i Dirga (2018, s. 78-79), bylo by vhodné se mu tedy věnovat v dalších výzkumech.

Stanovisko odsouzených, že si nemohou dovolit snažit se o lepší vztah s vychovatelem kvůli pozornosti jiných vězňů, vychovatelé potvrzují. Uvádějí, že se vězni mezi sebou sledují a navzájem se podezřívají. Chtějí znát důvody, proč někdo chodí k vychovateli do kanceláře s obavou, že na ostatní chodí donášet anebo si chce zařídit nějaké výhody. Dalším vysvětlením je, že jsou mnozí odsouzení líní a jsou aktivní jen, když jim to může přinést nějaký prospěch. Pokud všechno funguje, zájem o další komunikaci ze strany odsouzených ve většině případů vůbec není.

Všichni se shodli, že rozdíly mezi vychovateli a jejich přístupem k práci jsou. Někdo chce pracovat a pracuje dobře, někdo nechce pracovat a nepracuje vůbec a někdo by chtěl pracovat, a nejde mu to. Rozdíly v pracovní aktivitě jsou v tomto povolání však hodně vidět, protože si odsouzení mohou stěžovat, že vychovatelé nedodržují jejich práva, což představuje velký problém a děje se to často.

Smysl pro humor odsouzení podle expertů ocení, protože uvolní atmosféru, sblíží aktéry, umožní jinou přijatelnější formu komunikace a usnadní prohloubení vztahu. Spolehlivost je jistota, že vychovatel zajistí jejich potřeby. Souvisí s ní také ochota, kdy vychovatel neodkládá činnosti, které může udělat hned. K potřebě upřímnosti odborníci uvedli, že je zapotřebí s odsouzenými jednat na rovinu. Odsouzení jsou schopni rozpoznat neupřímnost, mohou pak dělat problémy a s vychovatelem nekomunikovat, proto je zásadní chovat se ke všem stejně.

K tomu, proč vězni nemají v oblibě vlastnosti některých vychovatelů, jako je lenivost, neupřímnost a neřešení problémů či jejich bagatelizace, experti uvedli, že takový vychovatel je nezájmový, nebere odsouzené vážně, a oni si přitom nemohou sami zařídit vůbec nic. Některým vychovatelům schází empatie k potřebám odsouzených, které mohou vypadat jako banalita, ale pro odsouzeného je to v tu chvíli středobod světa. „Okecávání“ jsou výmluvy některých vychovatelů, aby nemuseli pracovat.

Někteří vychovatelé nevědí, k čemu by mohla taktika testování reakcí odsouzených na nečekané situace sloužit, protože na podobná testování není čas a jejich oddíl ví, kde jsou hranice. Jiní vychovatelé zase uvádějí, že jde o spolehlivou diagnostickou metodu, jejíž výsledek pomůže rozhodnout, zda si konkrétní odsouzený zaslouží důvěru vychovatele a nebude představovat riziko např. na vycházce mimo věznici.

Expertí uvedli, že vězni mají správný úsudek, když věří, že jejich vychovatel pozná lži a manipulace odsouzených, protože každý správný vychovatel by manipulaci poznat měl. K této schopnosti je nutné osobně znát své svěřence a poznat, kam ten daný jedinec své jednání směřuje, a jakým způsobem.

Všichni vychovatelé jednomyslně souhlasí s tím, že si oni i odsouzení přejí mít v oddílu klid, a uvádějí, že to je základ všeho. Když je spokojený vychovatel, jsou spokojeni i odsouzení.

Tři ze čtyř dotazovaných uvedli názor, že by naše zjištění byla platná ve všech věznicích. Jeden expert si myslí, že by výsledky výzkumu bylo možno paušalizovat pouze pro výkon trestu, neboť ve vazebních věznicích platí zcela jiné parametry.

Zodpovězení výzkumných otázek

1) Jakou představu mají odsouzení o pracovní náplni vychovatele?

Důležitými činnostmi jsou pro odsouzené ty úkony vychovatele, které jim umožňují kontakt s rodinou (zajištění korespondence, zprostředkování realizace návštěv, umožnění telefonických hovorů). Ojediněle zmiňovali pomoc s formalitami nebo zprostředkování nákupů. Vychovatelé musí při své práci vyřizovat velké množství administrativy, která jim neumožňuje věnovat se potřebám odsouzených.

2) Jak odsouzení vnímají reálný vliv vychovatele na svůj výkon trestu?

Vychovatele považují za hlavní osobu, která jim svým hodnocením může výkon trestu značně zpříjemnit nebo naopak. Kázeňská pravomoc vychovatelů je pro vězně výrazným motivačním prvkem k dodržování předpisů a ve snaze mít s vychovatelem dobrý vztah. Jsou přesvědčeni, že pokud by vnitřní řád nedodržovali, vychovatel by se jim za to mstil.

3) Jak odsouzení vnímají roli vychovatele v rámci vězeňského systému?

Odsouzení se mylně domnívají, že jsou sociální pracovníci a speciální pedagogové nadřazenými vychovatelů. Současně možnosti vychovatelů poněkud přeceňují, když nerealisticky očekávají, že budou u vedení věznice prosazovat jejich požadavky.

4) Jak odsouzení hodnotí svůj vztah s vychovatelem?

Považují za nutné, aby vzájemný vztah byl dobrý, neboť na něm závisí zařazení do lepší diferenační skupiny. Nemají však zájem na tom, aby vztah byl nadstandardní, příp. by musela iniciativa vzejít od vychovatele. Vztah ovlivňuje vzájemná komunikace, společně strávený čas, rotace vychovatelů.

5) Kterých vlastností a projevů vychovatele si odsouzení všímají?

Na vychovateli si odsouzení cení zejména pozitivních vlastností, jako je upřímnost, ochota a smysl pro humor. U některých registrují též neupřímnost, neochotu a laxní přístup k práci. Také si u vychovatelů všímají taktik prověřujících reakce odsouzených. Vychovatelé dle nich dobře znají celý svůj oddíl a poznají, když jim odsouzený lže. Vychovatelé i odsouzení mají společný cíl, a to, aby byl v oddílu klid.

Nyní již můžeme zodpovědět hlavní výzkumnou otázku:

Jaká je role vychovatele z pohledu odsouzených?

Vychovatel je pro odsouzené zásadní osobou. Jeho prostřednictvím mohou být naplněny jejich potřeby (např. kontakt s rodinou) a na jeho názoru závisí, jak budou v rámci výkonu trestu hodnoceni. Jeho status v rámci věznice je však velmi nízký. Vztahují se k němu ambivalentně: jako k autoritě, kterou si musí předcházet, a současně jako k někomu, kdo by měl jejich práva hájit a vydobýt. Zcela samozřejmě vznášejí na vychovatele různá očekávání, a pokud ta nejsou naplněna, vnímají odmítnutí nebo pasivitu vychovatele osobně.

Diskuse

K validitě

Výsledky našeho výzkumu mohou být ovlivněny několika zdroji chyb. Výběr zkoumané populace byl skutečně kombinací nepravděpodobnostních metod. Přestože jsme usilovali o různorodost vzorku, nelze popřít, že rozhodující slovo při výběru vhodných odsouzených měl vychovatel daného oddílu. Už tím mohlo dojít k určitému zkreslení, např. tím, že volil (byť v dobré víře) mezi svými oblíbenci. Tomuto problému jsme vzhledem k časově omezené působnosti výzkumníka v terénu jen sotva mohli zamezit. Snažili jsme se jej zmírnit zastoupením co největšího počtu oddílů (a tím pádem i vychovatelů) a zařazením i odsouzených ve III. diferenční skupině.

Další možnou slabinu našeho výzkumu lze spatřit v tom, že v některých případech byl (kvůli bezpečnosti) během výzkumných rozhovorů přítomen vězeňský psycholog a nebyla tedy zachována zásada *in camera caritas*. Přestože psycholog do rozhovorů nezasahoval a rovněž zpovídání vězňů nic proti jeho přítomnosti nenamítali, nelze vyloučit, že již vědomí přítomnosti zaměstnance věznice mohlo brzdit některé spontánní výroky respondentů.

Navzdory těmto nedostatkům považujeme získané informace za silné. Hovoří pro to: Bezproblémovost a otevřenost odsouzených během interview, která trvala okolo hodiny; jen tři ze třinácti interview byla obsahově chudá; snaha respondentů skutečně vysvětlit svou situaci a svůj postoj.

Vzhledem k tomu, že nejsme součástí personálu věznice, nedomníváme se, že by odsouzení měli tendenci podávat nám zkreslené informace. Současně jsme z analýzy eliminovali rozhovory, které obsahovaly stereotypní o ničem nevypovídající sdělení.

Nebezpečí subjektivního ovlivnění výsledků ve fázi interpretace jsme vyřešili instalací expertní skupiny, která sestávala z vychovatelů z dané věznice. Tito experti neměli již žádné povědomí o původních datech a konkrétních respondentech. Tímto krokem jsme význačnou měrou přispěli k celkové validitě a kredibilitě výsledků, především bylo ošetřeno nebezpečí naivní interpretace outsidera.

Otázkou zůstává přenositelnost výzkumu a jeho platnost v jiných věznicích nebo dokonce obecně napříč Vězeňskou službou. Zde je nutno opatrnosti. Ostatně, i expertní skupina je místně příslušná, a někteří z expertů naznačili, že zejména ve vazebních věznicích nemusí být tyto výsledky pravdivé.

K výsledkům

Vztahování se k vychovateli je na jednu stranu instrumentálního charakteru, za vychovatelem odsouzení jdou, jen když něco potřebují. („*Mě ničím nerozčiluje. Já si tam jdu jenom pro poštu.*“ „*Tady je dobrý vychovatel, já jsem ho žádal o návštěvu a on mi vyhověl.*“) To nás u této skupiny jistě nepřekvapí. Někteří dotazovaní však o vychovatelích mluvili až překvapivě v kladném tónu. Přejí si, aby se jim vychovatel věnoval více. („*Nezbývá jim moc času být s náma na té aktivitě. Měl by mít víc času na ty aktivity. Je to strašně krátká časová...*“) Tuto úvahu podporuje i jejich domněnka, že odsouzení pracující uvnitř věznice mají s vychovatelem lepší vztah (přijdou s ním víc do kontaktu). A dokonce se zdá, že oceňují vychovatelovu schopnost prohlédnout lži a manipulace z jejich strany (v tomto směru je zřejmě přeceňují). Správně byly vězňi

identifikovány překážky, které brání vychovatelům se svým svěřencům věnovat více a lépe je poznat: neúměrná administrativní zátěž a rotace vychovatelů.

Konfrontace s expertní skupinou odhalila, že se odsouzení v některých aspektech role vychovatelů mýlí. Nejvýraznější omyly jsou: očekávání vychovatelovy podpory požadavků vězňů u vedení věznice; podřazenost vychovatele některým specialistům (zejm. speciálním pedagogům); a princip odplaty vychovatele odsouzeným. Jsou tato přesvědčení opravdu jen kolektivním bludem?

U prvního bodu se nejedná úplně o nepravdu. V předpisu je uvedeno, že vychovatel „předkládá požadavky na materiálně technické vybavení ubytovacích prostor, zabezpečení chodu jemu svěřeného úseku a na odstraňování zjištěných závad a nedostatků“ (NGŘ č. 5/2016). Pochopitelně reálná možnost něco zařídit může být velmi omezená. Rovněž nelze v tomto směru očekávat iniciativu vychovatele, jehož svěřenci se nechovají příkladně a materiálních výdobytků si neváží. Také v případě rotace, kdy vychovatel ví, že v oddílu bude pouze pár měsíců, se nejspíš nebude pouštět do „větších akcí“.

Co se týče domnělé podřízenosti vychovatele jiným specialistům, zejm. speciálnímu pedagogovi, i to má částečnou podporu v legislativě: Odsouzený se proti kázeňskému trestu udělenému vychovatelem může odvolat ke speciálnímu pedagogovi, a ten může tento trest pozměnit. V NGŘ č. 5/2016 je uvedeno, že: „*vychovatel je metodicky usměrňován speciálním pedagogem*“. Např. ve Věznici Čistá je 23 vychovatelů, které metodicky usměrňuje šest speciálních pedagogů, čili na každého z nich připadají čtyři vychovatelé. Experti skutečně naznačili, že někteří pedagogové si metodické usměrňování vysvětlují po svém. Tento postoj může být též podporován vedením oddělení např. předáváním příkazů nikoli přímo, nýbrž právě skrz mezičlánek pedagogů. Ostatně, tento proces popisuje Woitek (2009) jako běžnou praxi.

Expert si protiřečí, co se týče znalosti svého oddílu. Na jednu stranu si stěžují, že pro zatížení administrativou, zastupování kolegů apod. nemají možnost na své svěřence skutečně působit. Na druhou stranu tvrdí, že svůj oddíl velmi dobře znají. Domníváme se, podle toho, co jsme měli možnost pozorovat ve Věznici Čistá, že už jenom samotný fakt existence velkých výchovných kolektivů (dva vychovatelé na 60-70 lidí v jednom oddílu) znemožňuje mít o svých svěřencích detailní přehled. („*Podle toho, kolik má práce, záleží. Má na oddíle šedesát muklů a přijde každé za ním, takže...*“) O nic lepší není situace ani v „menších“ oddílech, kde bývá okolo 40 vězňů, avšak působí v nich jediný vychovatel. Ostatně, sami experti zmínili, že někteří odsouzení za vychovatelem nepřijdou skoro vůbec a možnost chodit na oddíl je omezená kvůli jiným úkolům. Tento rozpor bychom mohli vysvětlit jejich profesní hrdostí, kdy vychovatelé nechtějí přiznat, že ve skutečnosti dobře znají jen část svých svěřenců, s nimiž jsou v častějším kontaktu. Ty ostatní znají v lepším případě z korespondence a telefonních hovorů, v horším pouze „z karty“, jak o tom svědčí tyto autentické výroky:

„Jak dobře mě vychovatel zná? No to je otázka (smích). To nevím, jak on mě zná. Protože většinou mě berou podle toho, z počítače. Z těch posudků mojich, z těch jiných trestů.“

„Říkám, to je individuální. Vychovatel vás nepozná, dokud se nezapojujete do té aktivity, no. Záleží na těch vychovatelích i na těch odsouzených. Z karty se nedá vyčíst všechno.“

Vychovatelé zcela běžně zajišťují dozor na jídelnách v době výdeje stravy, dohled nad návštěvami, odvádí odsouzené do kantýny, kde čekají, až si odsouzení nakoupí, dochází s nimi do skladu pro výdej výstroje atd. a suplují chybějící dozorce. Tyto činnosti, na něž skutečně vysokoškolské vzdělání pedagogického směru potřeba není, zabírají nemalou část týdenní agendy vychovatelů. Když k tomu připočteme administrativu spojenou např. s psaním návrhů na zařazení odsouzených do práce, plánování návštěv, odposlouchávání telefonů, účastí na různých komisích a odpovídání na dotazy různých institucí; kolik času vychovateli reálně zbývá na převýchovnou individuální práci s odsouzenými?

„A ono je to pro ty vychovatele těžký pracovat s náma, když nás je šedesát, ale snažej se většinou. Každý z nás má jiný žádosti a zasypávají je různýma žádostma...“

Jestliže odsouzení mají tendenci vnímat vychovatelovu důslednost v potrestání porušení vnitřního řádu jako osobní mstu, vypovídá to o samotné podstatě tohoto vztahu. Od vychovatele očekávají, že za ně „bude kopat“ u vedení a zároveň, že bude benevolentní k jejich prohřeškům. To by nás u této skupiny zřejmě nemělo překvapit. O to důslednější a spravedlivější přístup ze strany vychovatele by měl panovat. Skutečnost však je jiná.

Je všeobecně známo, že odsouzení si mohou stěžovat na různé instituce,¹ a že tyto stížnosti jsou brány vážně.² Pokud je stížnost vyhodnocena jako důvodná, postižen bude s vysokou pravděpodobností opět vychovatel. Obavy z možných stížností mohou vést u mnohých vychovatelů k daleko menší důslednosti v působení na odsouzené (jak naznačili i experti ve svých výpovědích).

Troufneme si říci, že pojetí vychovatele dle odsouzených se nejvíce podobá roli „staršího bratra“, tedy skautského vedoucího, jehož sice musí poslouchat, ovšem který je tam především pro ně, a od něhož očekávají spíše shovívavost a pomoc a pochopení, nežli přísnost a důslednost.

Závěr

Cílem tohoto článku byl popis a rozbor instituce vychovatelů – na jejichž bedrech leží podstatná část resocializačního procesu – očima samotných příjemců tohoto působení. Je-li tato práce explorací, podařilo se její cíle naplnit. Pohled odsouzených se napříč různými oddíly věznic příliš nelišil. Různost názorů se projevovala v hodnocení jednotlivých vychovatelů a rovněž v míře očekávání kontaktu s vychovateli (některým vyhovuje minimální kontakt, jiní by ocenili více společně stráveného času), méně už se liší v pohledu na pracovní náplň vychovatele a na jeho postavení v rámci vězeňského systému. Tento pohled není úplně lichotivý. Vychovatel je na jednu stranu úředníkem, který je zavalen prací čistě administrativního charakteru; dále supluje činnost chybějících dozorců (nákupy v kantýně, dozor na jídelnách atd.); a ještě se od něho očekává individuální pedagogické působení na svěřený kolektiv až 70 odsouzených. Jeho sociální status je velmi nízký, o čemž svědčí mj., že pedagoga považují odsouzení za jeho nadřízeného. Na druhou stranu je vychovatel pro vězně

---

¹ Explicitně vyjmenované v § 34 Zákona č. 345/1999 Sb. Dále se mohou kdykoli obrátit na Oddělení prevence a stížností ve věznicí nebo na dozorového krajského státního zástupce (§ 26 Zákon č. 169/1999 Sb.).

² Srov. PLEVA (2009).

důležitou osobou, neboť na něm do značné míry závisí např. kvalita vztahu s osobami blízkými venku a hodnocení k soudu. Ovšem skutečné resocializační působení formou společně stráveného času např. na aktivitách bude nejspíš v rámci týdenní agendy velmi nízké, a ještě omezené pouze na menší část odsouzených.

Tato studie volně navazuje na Dirgův výzkum dozorců, který konstatoval de facto selhávání této složky, co se týče udržování režimu. K obdobným závěrům dochází i tento výzkum „první linie resocializačních agentů“. Pokud selhávají, není to nízkou mírou jejich profesních kompetencí (v tomto směru je obrázek odsouzených o nich překvapivě kladný), nýbrž především faktickou nemožností uskutečňovat přímé výchovné působení v praxi. K tomu byly identifikovány tyto důvody: Prostorové uspořádání věznice s velkými kolektivy odsouzených, zahlcení vychovatelů úřednickou činností a jejich obecně nízký sociální status v rámci věznice (a s tím související vykonávání činností za jiné složky, zejm. za dozorce).

Je zřejmé, že vychovatelé nejsou představitelem represivní moci, tím méně snad zvláště a ponižování odsouzených. Jestliže prvotní úsilí reformátorů vězeňství po roce 1990 směřovalo k odstranění nelidského a ponižujícího zacházení s vězni, výsledky naší studie ukazují, že tento cíl se podařilo splnit dokonale. Žádný z odsouzených si ani v náznaku na něco podobného nestěžoval. Možná jsme však s vaničkou vyhlili i dítě a redefinováním role vychovatele v rámci vězeňského systému fakticky znemožnili výchovnou funkci, jež vyplývá již z jeho označení.

Seznam použitých zdrojů

- BIEDERMANOVÁ, Eva. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné? *Trestněprávní revue*. 2013, 7–8, s. 180-184.
- DIRGA, Lukáš. Trnitá cesta výzkumníka za poznáním: kvalitativní výzkum ve vězeňském prostředí. In: PAVLÁSEK, Michal a Jana NOSKOVÁ (eds.): *Etnologické studie*, 14: Když výzkum, tak kvalitativní – serpentinami bádání v terénu. Brno: Masarykova univerzita v Brně a Etnologický ústav AV ČR, 2013, s. 23-30.
- DIRGA, Lukáš a Jaroslava HASMANOVÁ-MARHÁNKOVÁ. Nejasné vztahy moci: vězení očima českých dozorců. *Sociologický časopis*. 2014, 50(1), s. 83-105.
- DIRGA, Lukáš. Humanizace po česku: Analýza humanizace na úrovni psaných pravidel a reálné praxe v českých věznicích. Disertační práce, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018.
- DRAHOŇOVSKÝ, Jan. Vězení z perspektivy odsouzených. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2016, vol. 3/2016, s. 25-45. ISSN 1801-8211.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. 437 s. ISBN 978-80-262-0982-9.
- MARÁDEK, Václav. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 2005.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznicí*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. 198 s. ISBN 80-86429-65-2.

- PLEVA, Jiří. Citelnost nepodmíněného trestu odnětí svobody z pohledu jeho výkonu. In: *COFOLA 2010: The Conference Proceedings*. Brno: Masaryk University. 2009, s. 1265-1275.
- SHANNON, Sarah K. S., PAGE, Joshua. "Bureaucrats on the Cell Block: Prison Officers' Perceptions of Work Environment and Attitudes toward Prisoners." *Social Service Review*. 2014, vol. 88, no. 4, pp. 630-657. DOI: 10.1086/678448.
- ŠPAŇKOVÁ, Jana. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 177 s. ISBN 978-80-7380-484-8.
- VOLDÁN, Michal. *Problémy současného vězeňství v ČR*. Diplomová práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012.
- Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Koncepce vězeňství do roku 2015*. 2005. Dostupné z: www.vscr.cz
- Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. 2015. Dostupné z: www.vscr.cz
- Vězeňská služba České republiky. Nařízení generálního ředitele VSČR č. 5/2016, kterým se stanoví úkoly zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody a výkonu vazby.
- Vězeňská služba České republiky. Statistická ročenka za rok 2019. Dostupné z: www.vscr.cz
- Vězeňská služba České republiky. Evropská vězeňská pravidla. Příloha časopisu *České vězeňství*. 2006, 1. ISSN 1213-9297.
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.
- Zákon č. 345/1999 Sb. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.
- Alternative til vold [online]. Oficiální stránky neziskové organizace. [cit. 8. 5. 2020]. Dostupné z: atv-stiftelsen.no
- Kriminalomsorgen [online]. Oficiální stránky Norské vězeňské služby. [cit. 8. 5. 2020]. Dostupné z: www.kriminalomsorgen.no
- Prison Insider [online]. Norwegian penitentiary system [cit. 8. 5. 2020]. Dostupné z: <https://www.prison-insider.com/countryprofile/prisons-norway2019/>

RESUMÉ

Tato stať zkoumá vězeňské vychovatele – unikátní instituci českého vězeňství, jež hraje podstatnou roli v resocializačním procesu odsouzených – optikou příjemců jejich působení. Jde o kvalitativní terénní výzkum. Byla sebrána strukturovaná interview s vězni, data analyzována metodou trsů a interpretována expertní skupinou. Výsledky ukázaly, že odsouzení se k vychovateli vztahují ambivalentním způsobem. Vnímají jej jako důležitou osobu s vlivem na svůj výkon trestu, zároveň jeho role je pro ně spíše servisní, s nízkým statutem v rámci věznice.

Klíčová slova: vězeňství, resocializace, vychovatel, odsouzený, terénní výzkum.

S U M M A R Y

DRAHOŇOVSKÝ, Jan; BULAVOVÁ, Hana: PRISON TUTOR FROM THE PERSPECTIVE OF THEIR INMATES

This research deals with a unique institution in the Czech penitentiary system: prison tutors – who play the most important part of the re-socialization process – from the perspective of those who are in the centre re-educational effort. The paper is designed as a qualitative field research. Structured interviews with the inmates were collected, data analyzed by the method of clusters and then interpreted by an expert group. The results show that the prisoners have an ambivalent relationship to their tutor. On one hand they perceive the prison tutor as a person with an impact on the execution of their sentence, on the other hand the role of prison tutor is of low status, mostly seen as having a service function within the context of a prison.

Key words: penitentiary, re-socialization, tutor, prisoner, field research.